

MEȘTEȘUGUL LĂZILOR DE ZESTRE. CENTRELE DE LĂDARI NADĂȘ, HĂȘMAȘ ȘI DIECI

MARIETA ROȘU*

LE MÉTIER DE LA CONFECTION DES COFFRES DE DOT. LES CENTRES DES ARTISANS DE NĂDAȘ, HĂȘMAȘ ET DIECI

L'ouvrage ci-dessus offre des informations ethnographiques relevantes de la moitié du XX-è siècle concernant les trois centres des artisans du district d'Arad (Nădaș, Hășmaș et Dieci) soulignant surtout les aspects morphologie, la modalité d'ornementation et les fonctions sociales de ces pièces des meubles rustiques.

Mots clefs: métiers, monde rurale, traditions populaires, Arad, occupations

Cu toate că nu este atestat documentar decât la 1464, satul Nadăș, așezat între colinele versantului de nord al Munților Zarandului, are cu siguranță o vechime mult mai mare. De-a lungul veacurilor ocupația de bază a locuitorilor satului a fost creșterea vitelor, urmare firească a faptului că pământul propice agriculturii era insuficient și de o productivitate scăzută pe când pădurile și pășunile se întind pe suprafețe întinse.

Nădășanul, are ceea ce în limbajul local se cheamă două „locuri”, adică o gospodărie cu toate anexele în sat și o casă, colibă sau șură, ce se cheamă la un loc „sălaș”, așezat pe munte. Odată cu venirea primăverii, cu excepția bătrânilor și a copiilor, întreaga familie pleacă sus la munte, unde îngrijesc vitele, până la căderea iernii, când coboară în sat.

Mulțimea pădurilor și traiul în mijlocul lor o bună parte din viață, a determinat folosirea intensă a lemnului pentru multe obiecte necesare uzului casnic. Dintre acestea *lada*, cu dubla ei funcționalitate, făcea parte din piesele indispensabile fiecărei gospodării.

Cantitatea mare de cereale necesară alimentației, atât omului cât și animalelor, a dus la apariția unui tip de ladă de mari proporții denumită „humbar”. Și dacă în ceea ce privește tehnica de confecționare, lipsa ornamentației, materialul din care sunt construite – fagul, humbarele de Nadăș se aseamănă cu piesele similare răspândite pe tot cuprinsul Transilvaniei, indiferent din centrul care provin, în ce privește mărimea ele nu-și găsesc corespondent, având până la 43 de elemente componente asamblate prin îmbinarea în horjitură și fixate cu cuie de lemn.

O altă categorie o formează „lăzile cu spinare”, sau cum se mai numesc aici „lăzi cu roate”, (după motivele ce predomină), care și ele se încadrează în același, aici

* Universitatea din Oradea

unic, tip „sarcofag”. Tancred Bănățeanu, într-un studiu dedicat lăzilor de zestre, afirma că tipul de ladă cu capacul bombat se întâlnește în Bihor, Hunedoara, Maramureș, Vâlcea, Argeș, Moldova „și nu este exclus să mai fie cunoscut și în alte regiuni”¹. Ori, una din aceste regiuni este după cum se vede și bazinul mijlociu al Crișului Alb.

În țară o întâlnim sub denumirea curentă de *ladă de zestre*, sau uneori „tron”². Interesant că la Nadăș nu este cunoscută sub această denumire, cu toate că și aici fata, când se mărita primea în dar de la părinți lada cu zestrea ce încăpea în ea. Explicația rezidă în aceea că mai întâi de toate lada trebuie să răspundă unei nevoi practice – să adăpostească hainele, mai ales cele de sărbătoare - , și numai apoi să constituie un obiect de mândrie pentru mireasă. Numai explicând fenomenul ca atare înțelegem gama de motive, relativ redusă care vine să întregască forma, precum și inexistența unor obiceiuri tradiționale legate de această piesă de mobilier.

Ornamentarea *lăzii cu spinare* este astfel concepută încât să atragă atenția atunci când obiectul este privit din față. Pe meșterul lădar³ nu-l interesa fețele laterale ale lăzii și nici spatele acesteia, rezumându-se să aștearnă pe ele un strat de vopsea, dacă clientul ține înadins ca ele să nu rămână în culoarea naturală a lemnului. Un alt argument în sprijinul afirmației că lăzile cu spinare de la Nadăș nu sunt legate în primul rând de ceremonialul căsătoriei ne-o dovedește și mulțimea pieselor de acest fel dintr-o gospodărie, care cu toate că sunt identic ornamentate cu cele pentru păstratul hainelor, au destinații multiple⁴.

La Nadăș nu se practica afumarea scândurilor înainte de asamblare (așa cum se întâmplă în satul Budureasa din Bihor).

Încadrându-se în caracteristica de bază a artei populare românești – geometrismul – stilul ornamental întâlnit la Nadăș este în mod exclusiv geometric. Nici măcar accidental nu am întâlnit motive fito sau zoomorfe. De aici și puținele motive întâlnite: *punctul* și *rozeta*. Primul vrea să redea imaginea soarelui poate nu atât datorită faptului că omul trăiește în veșnica lui prezență, cât mai ales datorită atributului aceluia corp ceresc de-a emana căldură și lumină – permanențe necesare vieții. Meșterul lădar n-a copiat, ci a preluat imaginea soarelui trecând-o prin filiera simțămintelor sale duse până la o extremă esențializare – punctul.⁵

¹ Tancred Bănățeanu, *Lăzi populare românești. Meșteșugul și arta lădarilor*, în *Cibisum*, Sibiu, 1967/1968, p. 365

² Boris Zderciuc, Georgeta Stoica, *Crestături în lemn în arta populară românească*, Ed. Meridiane, București, 1967

³ În secolul al – XIX –lea numărul lădarilor era destul de mare, dar cel care a ajuns cu meșteșugul său la rangul de adevărată artă a fost Gheorghita Bitangului, stins din viață înainte de cel de al doilea război mondial. Neștiutor de carte, dar meșter priceput, el era cunoscut și apreciat în toate satele învecinate.

⁴ Erau familii care aveau chiar 7 lăzi cu spinare.

⁵ Culorile erau de pământ în amestec cu oțet și gălbenuș de ou.

O variantă a aceluiași motiv solar este și rozeta înscrisă în cerc caracteristică artei populare în lemn.⁶

Între liniile crestate ale motivelor se aplică stratul de culoare ce poate avea nuanțe diferite. Predomină roșu, apoi urmând galben, negru, maro, verde. Motivele se estompează astfel puternic față de fondul, care de cele mai multe ori se prezintă într-o paletă albastruie ca cerul. Să fie, oare, această combinație de culori o rămășiță arhaică ce amintește de străvechea cultură a strămoșilor unde în figurinele de lut ars „cultul soarelui era completat cu cel al cerului, ca la toate popoarele indo-europene din India pînă în Scandinavia”⁷?

Modul de plasare al celor două motive ornamentale și suprafețele lăzii este simplu și riguros respectat. *Punctul* îl vom întâlni întotdeauna numai pe picioarele și pe spinarea piesei, iar rozetele legate între ele prin linii paralele, pe celelalte suprafețe în unul, sau două registre alăturate, despărțite de o spinare proeminentă în cazul capacului, ori suprapuse la față.

Din cele arătate putem conchide că ornamentica la lăzile cu spinare din centrul Nadăș, ca și în întreaga artă populară românească, exprimă, într-o formă corespunzătoare mentalitatea din epoca respectivă, necesitățile practice ale vieții de fiecare zi⁸.

Lăzile de Nadăș, prin efectul lor coloristic deosebit, prin ornamentarea lor specifică și radical deosebită de oricare centru de lădărit din țară, ca și prin multitudinea și aria mare de răspândire aici la limita de sud a Țării Crișurilor, constituie un capitol interesant, pînă acum prea puțin cunoscut, al etnografiei românești în general.

Centrul de lădari Hășmaș. În Valea Teuzului au existat mai multe așezări în care au fost făcute *lăzi de zestre, humbare, și lăduțe de podoabe*. Despre aceste centre s-a scris destul de mult în ultimii ani⁹ ceea ce ne scutește de o revenire detaliată a subiectului.

Vom sublinia totuși că în studierea decorului lăzilor de zestre de aici trebuie să ținem întotdeauna neîncetat seama de două aspecte ale acestei probleme: e vorba în primul rând de faptul că fiecare element constitutiv al piesei are specificul său ornamental, fie că se repetă sau nu un ornament; pe de altă parte piesa trebuie privită în ansamblul ei, adică după felul în care meșterul știe să realizeze o ornamentație unitară a piesei, prin alăturarea unor elemente compoziționale dispuse în spații distincte.

Doi dintre cei mai vestiți lădari din Hășmaș, Stan Moise și Laza Ioan, s-au stins din viață la începutul secolului XX. Acum șase decenii s-a stins din viață Popa Melentie vestit lădar, ale cărui piese pot fi întâlnite în multe sate din jurul Beliului

⁶ Florea Bobu Florescu, *Ornamentica populară românească în lemn*, în S. C. I. A. București, anul III, 1956. nr. 1-2, p. 13-28

⁷ P.P. Panaitescu, *Introducere la istoria culturii românești*, Ed. Științifică, București., 1969, p. 32

⁸ Paul Petrescu, *Imagini ale soarelui în arta populară*, în S. C. I. A. București, anul X/1963, nr. 1, p. 95

⁹ I. Godea, *Meșteșugul lăzilor de zestre în Țara Crișurilor*, în *Contribuții la cunoașterea etnografiei din Țara Crișurilor*, Oradea, 1971, p. 127-147; G. Manea, *Centrul de lădărit Hășmaș*, în *Flacăra Roșie*, Arad, 11 iunie 1972, p. 2

până astăzi. Fiul său Olar Pavel a continuat sporadic meșteșugul tatălui său. Lădarii lucrau acasă și rar își duceau produsele în piață la Beliu.

Lădarii erau lemnari în primul rând. Lucrau piese pentru căruțe, construiau care, roți hidraulice pentru mori și pive etc.

În toate satele de pe Teuz, până prin anul 1935 hainele se păstrau exclusiv în lăzi de zestre, făcute mai ales din lemn de fag. Le putem admira în colecțiile muzeelor din Arad, Ineu, Beliu și Oradea și mai rar în podurile unor case. Apoi a apărut „șifonul”, adică dulapurile înalte, de brad, lucrate de meșterii tâmplari de la Pâncota, Ineu, Beliu, Buteni etc.

Aurel Dragoș din satul Clit nr. 39 povestea cu mult talent bucuria generală a nuntașilor care în drum spre casa mirelui duceau *lada de zestre* a fetei fie în căruță fie purtată pe umeri de doi la patru feciori în urma miresei.

Centrul de lădari Dieci. Nu am reușit să aflăm foarte multe despre meșterii lădari de la Dieci. În schimb s-au păstrat destule exemplare de astfel de piese de mobilier specific locului. Ele s-au răspândit în satele din jur pornind de la Almaș și până la Buteni. O astfel de ladă poate fi văzută în casa cu nr. 106 din Dieci.

Când s-a completat inventarul gospodăriei de pomicultor de la Almaș transferată la Muzeul național al Pomiculturii și Viticulturii de la Golești-Argeș s-a avut în grijă a se achiziționa și o ladă de zestre de „tip Dieci”.